

**МОВНИЙ АСПЕКТ РУМУНО-МОЛДОВСЬКИХ
ВІДНОСИН НА ОДЕЩИНІ****Христенко В.І.**

В статті проведено аналітичний огляд мовного аспекту румуно-молдовських відносин та його вплив на суспільно-політичну ситуацію в Одеському регіоні.

Перепис населення 2001 року, який Україна перший раз проводила в статусі самостійної держави, аналітики по праву вважають однією з найвизначніших подій останнього десятиліття. Згідно з ним на Одещині проживають 245566 осіб, які є представниками 133 національностей. Серед загальної кількості населення Одещини молдовани складають 123751 особу (5,04%), румуни 724 особи (0,03%). Серед молдован 90609 осіб вважають рідною мовою молдовську, 2664 – російську, 9474 – українську та 23 – румунську. Серед румун 304 особи вважають рідною мовою румунську, 215 російську, 119 – українську та 41 – молдовську, 45 – іншу. Отже, для пересічного українського громадянина, що мешкає, скажімо, на Сумщині, або Черкащині, немає нічого дивного, що етнічні молдовани вважають себе молдованами, розмовляють молдовською мовою і вважають її рідною. Та вони, певно, дуже здивувались, якщо б потрапили на зустріч Президента республіки Румунія І.Ілієску з представниками румунської діаспори 19 вересня 2002, на якій він чітко заявив: «Ми всі являємося румунами – і молдавани, і мунтяни, і румуни. Поділ єдиного народу на румун та молдован – це сталінський спадок, існують тільки

румунський етнос та румунська мова» [1].

Отже, вислухавши думку такої поважної людини, задаєшся запитанням: невже приблизно 91 тисячі українських громадян не розуміє, якою мовою спілкується і до якої національності належать? Хто ж насправді помиляється?

На нашу думку, для відповіді на нього слід спиратися на наукові та статистичні дані, матеріали конференцій та науково-культурних заходів, публікації ЗМІ, листи та звернення до органів державної влади від молдовських та румунських громадських об'єднань, що необхідно для отримання об'єктивних даних з цього питання.

Актуальність цієї теми є незаперечною, адже так званий «лінгвістичний» конфлікт між носіями румунської та молдовської мов не вирішується мовознавчою наукою, бо має також і виразний політичний аспект, в основі якого став візит у 2001 році солідної румунської делегації, очолюваної заступником зовнішньополітичного відомства держави, що прямо ставила питання перед українською стороною не включати в анкету для перепису населення етнонім «молдаван» і глотонім «молдовська мова».

На Одещині румуни та молдовани проживають дисперсно в Біляївському, Ко-

мінтернівському, Кілійському, Білгород-Дністровському, Овідіопольському, Ренійському, Ізмаїльському, Роздільнянському, Арцизькому, Саратовському, Болградському, Березівському, Татарбунарському та Ширяєвському районах.

За даними Одеської обласної адміністрації, 724 представники румунської національності входять до декількох румунських громадських організацій: «Християнсько-Демократичного Альянсу румун в Україні» (1999 рік), Татарбунарської районної національно-культурної асоціації румун «Троянський вал» (1999 рік), Саратовської районної організації «Християнсько-демократичний альянс румун в Україні» (2000 рік) та асоціації «Бессарабія», що у 2006 році пройшла процедуру реєстрації у статусі обласної.

Міністерство національного виховання Румунії щорічно витрачає кошти на організацію оздоровлення учнів молдовських шкіл та перепідготовку кадрів. Тільки за 1998-2000 рр. на оздоровлення до Румунії було запрошено 1870 дітей, з якими проводилися зустрічі керівників країни, у тому числі Президента Румунії. У зв'язку з тим, що румунська сторона має прямий зв'язок із частиною директорів та вчителів навчальних закладів, відбувається неофіційне завезення літератури з Румунії, тим часом підручники, що видані в Румунії, не тільки політизовані (здебільшого це наукові праці історичного характеру, в яких обґрунтовується доцільність відокремлення Бессарабії від України), а й не відповідають державним програмам України.

Відповідно до Протоколів про співробітництво між Міністерством освіти України та Міністерством національ-

ного виховання (у минулому Міністерством Освіти) Румунії у галузі освіти на навчання до вузів Румунії з 1992 по 2010 рр. було направлено приблизно чотириста осіб, які пройшли конкурсний відбір. Водночас, на порушення всіх статей протоколу, за останні три роки румунська сторона вивезла близько тисячі випускників національних шкіл області, які не пройшли за конкурсом та не брали участь у конкурсному відборі до вищих навчальних закладів Румунії.

Наприклад, за офіційними даними у 2000 року Румунська сторона створює пільгові умови в отриманні стипендії для випускників національних шкіл Одеської області, що складає 50 доларів США та безкоштовне проживання в студентських гуртожитках.

Більшість студентів, які не виконують навчальний план, не відраховуються з ВУЗу, а продовжують навчання на одному курсі по 4-5 років. У офіційному зверненні від 10 квітня 2009 року, підписаному президентом Всеукраїнської національно-культурної молдовської Асоціації Анатолієм Фетеску до Голови Одеської обласної державної адміністрації Сердюка М.Д. зазначалось: «... Вивіз випускників шкіл з молдовською мовою навчання ніби для проходження навчання в Румунії незалежно від того є у них знання чи немає, де майже рік в центрі «Хумурзаки» в Криводії вони вивчають історію румун та інші «важливі» предмети. Пропагують віру у «Велику Румунію», яка в змозі допомогти своєму «братньому» народові, зокрема молоді, реалізувати свої можливості, стверджуючи при цьому, що Бессарабія – частина Румунії. І як наслідок такої цілеспрямованої послідов-

ної, агресивної програми – збільшення кількості дітей, які відчувають себе румунами. За ці роки в Україну повернулися тільки 2 спеціаліста, які отримали вищу освіту в Румунії. Решта ж, зазначається в заяві, хто куди задля поповнення некваліфікованих робочих місць на місцевому ринку праці» [3], адже, як відомо, більшість працеспроможних кваліфікованих румунських фахівців виїхали з Румунії до країн Західної Європи та Америки. На підтвердження цього один з представників міністерства Румунії зазначив: «У 1990 році у нас було 20 тисяч фахівців, а зараз залишилися тільки 2 тисячі, усі інші відправилися в Канаду» [11], а українці молдовського походження можуть без зайвих зусиль працювати, не маючи мовного бар'єру. Чи не на це розраховували далекоглядні політики з Міністерства національного виховання Румунії? Тепер, якщо ми порівняємо згадані статистичні дані у кількісному співвідношенні румун та молдаван, то стає зрозумілим, що більшість українських громадян, які отримують освіту в Румунії, мають молдовське походження. Отже, мова йде про намагання нав'язати українцям молдовського походження думку про їх румунське коріння, сприяти зміні їх самоідентифікації з молдовської на румунську.

В Україні, в свою чергу, гострою залишається проблема забезпечення виданими в Україні підручниками, художньою літературою учнів молдовських шкіл, в яких навчаються діти з молдовських сімей. Так, з моменту переходу на латинську абетку (1991 р.) не забезпечені підручниками з молдовської (румунської) літератури учні 10-11 класів, а деякі видані в Україні підручники

не сприяють формуванню у дітей молдаван національної свідомості. Наприклад, в «Букварі» немає і натяку на те, що в нашій державі існують молдавани, а в навчальному матеріалі використані топоніми, історичні факти, пов'язані переважно з Румунією, її історією, культурою та правителями. Діти молдовського походження навчаються за підручниками, виданими Міністерством освіти України для шкіл з румунською мовою навчання, що прямо сприяє зміні їх самоідентифікації [3].

Не сприяли налагодженню міжетнічних відносин і публікації в Чернівецькій газеті «Конкордія», які на своєму засіданні розглядала Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі. Експерти цієї комісії визнали, що в статтях цієї газети мають місце деякі висловлювання, де автори демонструють тенденційний деструктивний підхід до молдовської мови, культури та нації.

Ці статті, тези з яких ми наводимо нижче, були опубліковані незадовго до офіційного візиту міністра закордонних справ Румунії Л. Команеску до України 18 липня 2008 року, під час якого сторони погодилися з необхідністю відновлення спільного україно-румунського моніторингу стану задоволення прав національних меншин в Одеській області та повіті Тульча (Румунія). Скоріш за все, ці публікації не стали об'єктом обговорення під час зустрічі, для нашого ж дослідження вони мають цінність, бо дають змогу оцінити ситуацію, що склалась, так би мовити з першоджерел. А якщо брати до уваги те, що СМІ – це «четверта влада», то висновки напрошуються самі собою. Наведемо, деякі з них.

«Конкордія» від 29.02.2008 р. Стаття «Про конкурс викладачів румунської мови – з великим пафосом та... помилками», автором якої є Вадим Бачинський: «Професійний конкурс вчителів румунської мови та літератури у школах Одеської області є природним явищем. Шкода лише, що, як і інші ініційовані офіційною Одесою заходи, він виявився заполітизованим, ставши конкурсом викладачів «молдовської» мови». Читаємо далі: «Саме це є минулим, яке застосовується з великим цинізмом та підлістю, щоб не допустити панування історичної та наукової правди стосовно того, що мова, якою ми розмовляємо, є румунська. Цей фокус був показаний ще раз під час згаданого вище конкурсу і усі, хто взяв участь у його організації та проведенні, проковтнули (вкотре) цю неправду, яка з усієї України процвітає, немов будяк, лише в Одеській області».

В опублікованій 23.05.08 «Конкордією» статті «Хто відчуває потребу в одеському «Лучаферул»? (з нагоди 5 річниці від офіційної реєстрації «Лучаферул»)» наводиться цитата з дослідження Г. Жерновея, доктора наук, доцента, завідувача кафедри румунської та класичної філології Чернівецького університету «Молдовська мова – реанімований «радянський міф» або «неокомуністична антиукраїнська стратегія»?»: «...Не хочу піддавати сумніву чийсь уподобання або наміри щодо того, як себе називати або ким писати. У нинішній час стала можливою будь-яка індивідуальна або соціальна маячня, допущена чи то з невігластва, чи то із зацікавленості, яка може бути навіть і легалізована за наявності грошей. Мій намір лише у представленні наукової правди про так звану «молдовську мову», щоб не до-

пустити того, аби найбільш довірливі до усього нового потрапили у пастку «впертого невігластва» або «хитрого маніпулювання» зацікавленістю, або фінансовими інтересами когось...».

Замість коментарів до наведених вище цитат хотілося б зазначити, що Міжвідомча робоча група з питань протидії ксенофобії, міжетнічній та расовій нетерпимості на своєму шостому засіданні визнала дані публікації в чернівецькій газеті «Конкордія» нетолерантними і такими, які розпалюють міжнаціональну ворожнечу, порушують стабільність, міжетнічний мир і злагоду, не сприяють консолідації українського суспільства, утвердженню єдності представників усіх національностей.

Як було зазначено вище, це питання – багатогранне, і задля повної об'єктивності тверджень необхідна точка зору лінгвістів. Ось що з цього приводу кажуть фахівці-мовознавці Одеського університету, які дали вичерпну інформацію про загальноприйнятту світову класифікацію романських мов:

«...У науці єдиної думки про кількість романських мов не існує. Звичайно їх виділяють до 12. Серед живих мов це іспанська, галісійська, португальська, каталонська, окситанська (провансальська), французька, італійська, галісійська, сардська (Сардинська), ретороманська, румунська, донедавна – ще й молдавська (в радянській науці, але, наприклад, не в румунській).

В романістиці обговорюється питання про статус деяких романських мов і діалектів: галісійська (діалект португальської, чи окрема мова), каталонська і окситанська (дві різні мови чи варіанти однієї), гасконська (окрема мова, чи діалект провансальської), ретороман-

ська (одна мова, чи група мов). В цьому відношенні румунська мова не складає винятку. Наукові обговорення точаться навколо того, чи є такі мовні утворення, як арумунське (аромуньке), мегленитське (мегленорумунське), істрорумунське, окремими мовами, чи діалектами румунської мови. Ставити в цей ряд проблем питання про співвідношення румунської та молдовської мов було б помилкою. На відміну від попередніх прикладів, різниця тут з погляду мовознавчої теорії абсолютно несуттєва: при спільності граматичної будови спостерігалися незначні відмінності в лексиці (переважно за рахунок «совєтизмів» в колишній Молдовській РСР і за рахунок регіональних змін) та літературних норм в орфоєпії (правилах вимови). Перехід 1989 р. Молдови на латинську графіку є виявом прагнення до констатації мовної єдності. Інший бік цієї проблеми – політичний, який не вирішується мовознавчою наукою. При визнанні певної мови окремою (чи визнанні двох мов однією) слід орієнтуватися на національну самосвідомість носіїв мови. Якщо нація визнає свою мову окремою, то часто це буває вирішальним критерієм. Так є, наприклад, із сербською та хорватською мовами, які, попри свою очевидну близькість із погляду мовознавства, існують сьогодні як окремі мови (і це слугує предметом жорстких і болісних для суспільства Югославії та Хорватії полемік). Так є з македонською мовою, яку певні сили в Болгарії вважають болгарською. Виникають колізії, коли різні групи одного народу по-різному можуть ставитися до назви своєї мови – приклад назв румунська та молдовська є тому ілюстрацією. Словом, з погляду соціолінгвістики Ваше

питання стосується типової суспільно-політичної ситуації» [10].

У висновку до цієї студії хотілося б зазначити, що безперечним аргументом права молдаван України вважати молдовську мову своєю рідною мовою є існування незалежної та суверенної країни – Республіка Молдова, визнаної багатьма державами світу та міжнародними організаціями (доречі, **Румунія** першою **визнала** незалежність Республіки **Молдови** того ж дня, коли вона була проголошена – 27 серпня 1991 року), більшість громадян якої складають молдавани та державною мовою є молдовська мова. «Державною мовою Республіки Молдова, – зазначається у статті 13 п.1 Конституції РМ, – є молдовська мова, яка функціонує на основі латинської графіки» [9].

Слід також підкреслити, що всі офіційні двосторонні документи, які підписуються між Україною та Республікою Молдовою, виконуються українською та молдовською мовами. Має свою особисту думку на ці дипломатичні норми державний секретар Міністерства громадської інформації Румунії Дору Васіле Іонеску, який заявив, що «український менталітет, сформований під впливом радянської психології сталінізму, заважає зрозуміти українській стороні, що існує лише один етнос – румуни, і тільки одна мова – румунська» [12]. На його думку «керівництво Одеської області прагне зберегти вже неіснуючу, навіть у Молдові, молдовську мову та молдовський етнос. Існує лише один етнос румуни, і тільки одна мова – румунська» [12].

Звідси виникає питання: невже прийшов час ділити світ по-новому і мовний аспект румуно-молдавських відносин

це лише одна з частин далекоглядної політики Romania Mare?

ЛІТЕРАТУРА

1. Матеріали проведення зустрічі Президента республіки Румунія І.Ілієску з представниками румунської діаспори. – 19 вересня 2002 р. м. Одеса, Літературний музей. – Одеська Обласна державна адміністрація. Управління у справах національностей та міграцій. – Документ № 01-562.
2. Голові Одеської обласної державної адміністрації Сердюку М.Д. Щодо продовження моніторингу прав етнічних румун в Україні та українців в Румунії. – Всеукраїнська національно-культурна молдовська Асоціація. – 10 квітня 2009 року.
3. Молдовани України: історична ретроспектива та сучасність. – Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 25-26 лютого 1999 року. – Одеса, «АстроПринт» 2000. – 164 с.
4. Функціонування та перспективи розвитку молдовської мови в Україні. – Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 17-18 грудня 2008 року. – Одеса, «ВМВ», 2009. – 77 с.
5. Матеріали до конференції, присвяченої 640-річчю створення Молдовської Середньовічної держави. – Одеса «Лучаферул». – 61 с.
6. Стати Василій. Молдоване України. – Одеса, «ВМВ», 2009. – 534 с.
7. Бачинський Вадим. Про конкурс викладачів румунської мови – з великим пафосом та... помилками. – «Конкордія» від 29.02.2008 р.
8. Хто відчуває потребу в одеському «Лучаферул»? – «Конкордія» від 23.05.08 р.
9. <http://www.cahul.net/kmoldova.htm>.
10. Управління у справах національностей та міграцій облдержадміністрації. – Вхід. № 06-203 від 16.03.2000 р.
11. Непомнящая Татьяна. Суэта вокруг румынского диплома. – «Вечерняя Одесса» от 30.08.2001 г.
12. Матеріали Одеської облдержадміністрації про зустріч румунської офіційної делегації на чолі з Дору Васіле Іонеску 9 листопада 2001 року.
13. Когда в гостях себя ведут хуже чем дома. – Известия от 25.09.01 г.

Христенко В. Языковой аспект румыно-молдовских отношений в Одесском регионе. *В статье проведен аналитический обзор языкового аспекта румыно-молдовских отношений и его влияние на общественно-политическую ситуацию в Одесском регионе.*

Christenko V. Language aspect of the moldovo-romanian relations in the Odessa region. *In article the state-of-the-art review of language aspect of the moldovo-Romanian relations and its influence on a political situation in the Odessa region is spent.*